

A PLACC

Nem platz, hanem placc, szóban is és írásban is, az memóriámnak bugyraiban is, sajnos valóságosan már semmi, vagyishát utálatos beton kolosszusok. A placc pedig nemcsak volt, hanem a mi számunkra a Fórum, a Stadion, a Titok helye, egészen pontosan pedig mindennapi bitangságaink és gonosztevéseink színhelye. Hol is volt? Ugyan hol? A legöregebb tarjaniak sem böknének rá egyből a térképre, szóval, a városi atlaszra mondván: Itt a a hely! Itt volt a Placc!

Vegyük sorjába, Salgótarjánnak volt egy része – Kistarján. A Salgó-vár felé nézve, jobb felől, a régi temető és a Cigány utca közötti lejtő. A Fő-utcától az akác-erdő aljáig feküdtek a nagy összevisszaságban épült kistarjáni házikók. Arról is híre járt, hogy a hegyoldalban vezető úton csak nyáron közlekedhettek a szenet-fát szállító lovaskocsik. Esős időben még Horváth bácsi számára is elsüllyedt a sárban. A sárfészek közepén állt nagyanyám, vagyis a moslékos Kanderáné bádogte-tejű háza, amit nagyanyámék béreltek. Ettől egy fütytyentésre állt a Placc. A Salgónak háttal elhelyezkedvén mögöttünk húzódott egy romlott vakolatú ház. Bolláék laktak az egyik szoba-konyhában, Duba Laciék a másikkban. Ennek a Lacinak volt egy húga is, Éva. Nagy szemölcs volt a nyakán. Az akkori pletyós asszonyok úgy mondták, hogy valahonnan Erdélyből ette őket ide a nyavola. De ez most nem fontos. Szemközt egy jó nagy ház tűzfala védte a Placcot a szélről, bal-kéz felől pedig Földiek háza állt, kissé magasabban, mint a Placc, gyermekmagas részsűn lehetett felkapaszkodni az eresz alá.

Nem tudom mitévő lennék, ha olyan nagy városban születtem volna, mint Debrecen, vagy Budapest, mert erről az én kis tarjánomról sem tudok mindent és minden részletet írásba foglalni. Máris kézenfekszik egy-két apróság. Példának okáért, mit jelent az, hogy moslékos Kanderáné? Egy gyári, egészen pontosan a gyármögötti özvegyasszony volt, disznókat hizlalt, a disznainak pedig a város minden fertályáról egy rozoga talyigán hordta haza a moslékot. Nagyon hajtotta magát a pénzért, nem restellte a megalázó, mocskos munkát. Nem érdekelte, hogy ruhája koszos, szakadt, kendője mindig félrecsúszott. Azért dolgozott, hogy a három gyerekét kitaníttassa. A két fiából orvos lett, Joli lányából pedig nagyságos titkárnő kisasszony. Kanderá doktorral is találkoztam egyszer a János Kórházban. Igazi úr lett! Fess, elegáns, vajon él-e még?

Az is kérdés, miért vették a nyelvükre a pletykás vénasszonyok Duba Laciékát? Azt is mondhatnám: csak! Nem kellett arra ok, elég volt az is, hogy idegenek, más-képpen forgatják a szót, mint a tősgyökös totocskák, illetve palócok. Csendesesen, észrevétlen éltek, nem oldódtak fel a kistarjáni masszában. Csak később lettek büszkék Duba Lacira, amikor a fiú díszlettervezővé avanszált a fővárosi filmgyárban.

Akkor kezdték már, hogy: Nocsak-nocsak, ilyen derék fickók teremnek az agyagos palócföldben.

A Placc nem önmagáért volt híres, hanem miattunk, mert mi ott éltük mindennapjainkat, ott lettünk „valakik”. Igazi csapat verődött össze a Placcon, amit voltaképpen nem is csapatnak neveznék, mert valójában mi is bandának hívtuk. A banda tagjai egyéniségek voltak, ki-ki tudománya szerint. Ebben a bandában nem volt elégséges, hogy valaki csak ott volt, hoznia kellett valami olyasmit, amivel más nem bírt. Hoztunk is, ki mit tudott!

A placc történetét hosszú időre meghatározta az, hogy egy szép napon Bolláék házának a hátára, meg a Rokoszekéra is, kapufát festettünk faszénnel, még hozzá jó vastaggal, hadd látszódjék messziről, hadd maradjon ott sokáig, ne mossa le az eső, ráadásul még a focipálya tökéletes illúzióját is keltse. Ez már a mostani felfogás szerint való, akkor mi igazinak tekintettük, mint a Pálutcaiak a grundot. Úgy gondolom, ha Molnár Ferenc író úr legalább egyszer járt volna a Placcon, rólunk írta volna azt a gyönyörű regényt. A focipályához hozzátartozott a foci is. Ezt a labdát pedig rendszerint egy kimustrált harisnyából készítettünk, a következőképpen. Elcsórtunk otthonról egy hosszúszerű flór harisnyát. Már karácsony táján figyeltük, hol vágnak disznót, mert az áldozatról leforrázott, lekapart disznószőrből lehetett a legjobb focit készíteni. A szőrt rendszeren kiszárítottuk, megszabadítottuk az egyéb haszontalan anyagoktól, úgymint bőrcafat, köröm darabka, szőrös farokvég, szalmapernye, mert abban az időben a disznókat még nem gázos lángszóróval, hanem szalma tűzzel pörkölték. Teletömtük a harisnyát jőféle, száraz, rugalmas szőrrel, rá-rátérdeltünk, hogy tömítődjön, aztán csavarintottunk egyet a harisnyán, visszahajtottuk, megint csavarintottunk és visszahajtottuk mindaddig, amíg a harisnya szépen rágömbölyödött a disznószőr gömbre. A harisnya szélét szépen rávarrtuk a gömbre. Rendszerint Miklós Frici, Földi néni unokája csórt a szurkos fonalat az apja suszterájából.

A Placc, mint a tarjáni foci bölcsője is szerepelhetne a helytörténeti dolgozatokban, márcsak azért is, mert mi nem rongyfocisok voltunk, a disznószőr foci pattogott, dekázni, fejelni, driblizni nagyszerűen lehetett vele, csak érteni kellett a módját. Mi aztán értettük. Hadd kezdjem rögvest saját személyemmel. Én – mármint Fero a négerkapus – a kezdő csapatba kaptam beosztást. Négerkapusnak pedig azért neveztek, mert a galambszürke kötött pulóverem hasán akkora fekete folt virított, mint az egész elejem. Nagyanyám díszítette ki ilyenre, mert a sok koncsorgáskor elrongyoltam, no meg a védés, mert akkoriban a kapus ugrott, vetődött, bukfencezett, mellre fogta a lasztit, a csapatáért akár a nyakát is törte.

Ilyen kapusnak hittem magamat és addig-addig mondogattam, amíg csak a többiek is így mondták, aztán ki is bővítettem a nevemet, eléje tettem a Planicska nevet, pedig ez a Planicska soha nem volt néger, csak cseh, de kapusnak akkoriban világhírűnek mondták.

Jöttek sorban a többiek. Földi Karcsi, egy velem egykorú colos gyerek mindig csak bekkelt. Őt Vasbekek néven tisztelték azok, akiket fellökött, vagy elgáncsolt.

Az én időmben nem ismertük a technikai fault fogalmat. Tóth Tibi csatár volt és söprögető. A banda törvénye szerint iskola után neki kellett felsöpörni a placcot, nehogy a mezítlábas csapat lába megsérüljön egy-egy tuskétől, letört faágtól, miegyébtől. Egyszóval: a Placcnak a délutáni kezdésre tisztának kell lenni akkor is, ha cigánygyerekek potyognak az égből. Miklós Fricinek soha nem kellett söpörni és más alacsonyabbrendű munkát végezni – harisnya csórás, disznószőr gyűjtés, a falra festett kapu újrafestése –, mert ő hozta a suszterájából a fonalat, azonkívül ő, mint villámcsatár lőtte a legtöbb gölt. Sokra is vitte, mert elég fiatalon felkapaszkodott az elsőosztályú bányász együttesbe, mint Szojka Fero, Lahos Laci, Oláh Géza, Bodon Béla. A bölcső a Placc volt! Itt jeleskedett a nagybátyám, Bolók, vagyis Szalva István, Rokosz Vili, aki később Réti lett és Sztálinvárosban gyárigazgató. Szó, mint száz, a foci volt a legfontosabb. A küzdőteret csak akkor hagytuk ott, amikor Bolla Lajcsi, meg az idősebbik bácsikám tornászni, meg súlyt emelni jöttek. Menetrend: előbb szép szó = No tűnés, majmok! Aztán keményebb eszköz: Fenékberugás, de olyan akkurátusan, hogy a licium bokrokban kötött ki a csatársor is, meg a védelem is, meg a kapus is. (Előfordult, hogy bosszúból be kentük zsírral a nyújtó vasát, Puci bácsi, vagyis Szalva József pedig emiatt a hátára esett és percekig nem kapott levegőt. De én sem, mert Bolla Lajcsi érdemben gyanakodott rám.)

Csuda emberek voltak. Minden áldott nap treníroztak, vagy a nyújtón pörögtek, ágaskodtak, vagy a vasrúdra akasztott két csillekereket emelgették, hol tótágast állva mászkáltak Bolláék ajtaja előtt. Annak örültünk legjobban, amikor nagymamáék háza előtt kunsztoztak, cigánykereket hánytak, szaltót ugráltak, egymás kinyújtott kezében álltak tótágast. Volt, amikor elmentek a városi strandra, egész délután ott bohóckodtak, a lányok pedig sivalkodtak egy-egy veszélyesebb mutatvány közben. Nekem ez nem tetszett, mert pojácák voltak, nagyapám szerint, akkor is, ha mindkettő olyan izmos legény volt, hogy a Czája János elbújhattott volna mellettük. (Czája János akkoriban a leghíresebb birkózó volt.)

A foci mellett több nevezetes cselekedetre ingerelt bennünket a Placc és környéke. A nyitott oldala meredeken lejtett a zsidó udvarig, tulajdonképpen a Fő utcáig. A lejtő pedig telistele volt hatalmas licium bokrokkal, valóságos dzsungelt képezve. Itt sajátítottuk el az indián tudnivalókat, nevezetesen a rejtőzködést a bokrok alatti alagutakban, a nyíl kezelését, de még a készítését is. Mogyoró, vagy szilfa suhángot hajtottunk meg, az ideg suszter fonálból, (Frici hozta), a vessző pedig mocsári nádszálból készült. A Menház utca végén, a Békás tóból szedtük. Ma Arany János utca, a Békás tó pedig elmúlt. A nyilazásból elég sok kellemetlenségünk támadt, mert a nyilvessző hegyére gombostűt, vagy lópatkó szeget erősítettünk. Többen vadásztak ránk, ismeretlen tettesekre, azok, akiknek a fenekébe eresztettük ezeket a veszedelmes lövedékeket. Nagyapám kényszerítette ránk a feltétel nélküli fegyverletételt.

A hadi cselekmények, olykor a foci rovására, mégis kiújultak. Történt pedig egyszer, hogy Rokosz Vili kijött a Placcra egy jókora németjuhász farkaskutyával,

egy légpuskával és két jó nagy karéj zsíroskenyérrel. (Akkoriban a zsíroskenyerek legalább két arasznyi nagyok voltak. Nem is bőti kenyérre kenték a drága jó házi zsírt!) Az egyik kenyeret nekem adta, a másikat Bolóknak. Ezzel, ha úgy tetszik, lekenyerezett. Bolókot fegyverhordozónak, engem kutyavezetőnek léptetett elő. Ő maga megtartotta a fővadász és kukkeros rangot. Az első napon meg kellett tanulnom a kutyának azt parancsolni, hogy zu Fuß, vagyis lábhoz. Így németül, mert a német kutya nem érti a magyar regulát. Az istennek sem tudtam rendesen megtanulni, de azért nem csapott el, mert korábban már sok hadicselekményben értem el tisztnek is becsületére való teljesítményeket.

Az egyik indián remeklésem emlékére még most is kilel a hideg. Vili közölte velem: Fero, csak akkor lehetsz igazi indián kutyavezető és nyomkereső, ha szert teszel tollas fejdíszre és rendes tomahawkra, a mokaszín nem számít, mert a vérbeli indián még a parázson is átgázol mezítláb. Talán ezt is elhittem volna, ha nem égetem össze a talpamat, az előbbieket minden igyekezetemmel megkíséreltem teljesíteni. A galambok elhullajtott tollaiból, a saktertől kapott libatollakból, az erdőben talált madártollakból olyan díszit rittyentettem, hogy nagyanyám keresztet hányt magára, amikor meglátott a maskarában. A tomahawk csúnyán végződhetett volna, ha... Elég abból annyi, hogy elcsentem a faskamrából nagyapám gyujtósvágó kisbaltáját, jó éles volt. Felöltöttem a tolldíszit, kötélből készült övembe dugtam a kisbaltát és osontam a Placcra. Nem mentem, hanem osontam, mert egy indián az oson! A Placc széliiban állt egy vén akácfa, elhátráltam a törzsétől néhány méterre, megcéloztam és dobtam. Sikerült, a kisbalta hegye mélyen bevágódott a fakéregbe. Egy lépést hátrébb... Az is sikerült. Néhányadik dobás után, amikor egy indián már semmit nem lát, csak a célt, eleresztettem a tomahawkot, majdnem mellészállt, de abban a szent pillanatban felbukkant a fatörzs mellett Bolla néni fejkentős feje. Kérdezhették volna akkor éntőlem, no indián, milyen színű a vér. Azt egy egész életre megjegyeztem magamnak, hogy nem tudunk kibújni a saját bőrünkől, de ha megkíséreljük, az nagyon sokba kerülhet.

Mondtam is Rokosz Vilinek, hogy szívesen leszek továbbra is indián, de tomahawk nélkül, ő beleegyezett, ezt követően gyakran vadászgattunk az akácokban, a nagyerdőn. Puska végre kaptunk énekes madarakat is, varjúkat is. Felhőtlen diadalt soha nem arattunk, mert ezeket a vadászatokat gyakran követték csirkefogászatok. Egy alkalommal például varjú húsleveszt főztünk szabad tűzön, nagymama kedvenc vassfazekában. Büntetésből egy hétig otthon kellett gubbasztanom édesanyám mellett, naponta sok apró pofon körítéssel, amit soha nem tartottam igazságtalanságnak, gyártottam hozzá elméletet: anyám nyaklevese olyan értékű, mint a simogatás.

Visszatértem a Placcra, mert a fiúk nyaggattak, főként a fekete disznószőr labda miatt, amit én birtokoltam, mert a nagymama nagy kan disznójának a szőrével tömtük. Csak a szurkos fonalat hozta Frici, ezért ő mindig a csatársor közepén futott és rugdosta a gólokat. Iratlan szabály szerint minden játékos köteles volt passzolni neki. A visszatérést most már búcsúnak mondanám, mert nemcsak

szezonzáró meccset játszottunk a Cigány-utcai csapat ellen, hanem a Placcból is búcsúztunk örökre, csak akkor még nem tudtuk. Micsoda meccs volt, annyi gólt rúgtunk, hogy a végén már nem is számoltuk. Én olyan hősiesen védtem a kaput, hogy a könyököm, meg a térdem merő karcolás és zúzódás lett. Nagyanyám szegény kamillával mosogatta ki a sebeket, a súlyosabbakra pedig cickafark füvet, meg kutyatej virág szárát rakott, attól három nap alatt meggyógyult. A labdát is szét-rúgtuk, a falra festett kapukat pedig súrolókefével tüntettük el, Bolla Lajcsi felügyelete mellett, aki szapora szabadrugároskat végzett el a nadrágunkra. Aztán beköszöntött az ősz, a Placcot birtokba vette a ragadós, agyagos sár, a licium bokrok megkopaszodtak. Ami ezután következett telistele volt meglepetéssel és szomorúsággal.

Nálunk is megjelentek a katonák, közvetlenül nagymamáék szomszédságában, egy snajdig zászlós, úgy vettem észre, Gál Icának csapja a szelet, pedig azt nem hittem volna, mert Icának már volt hivatalos udvarlója, egy felvidéki tót gyerek. Mivelhogy divatba jöttek a csinos tisztecskék, hát még keresztanyám is egyengette egy szemrevaló zászlós útját. Kellett az egyengetés, mert a mindig mogorva Gál bácsi megmondta, ha tudomására jut, hogy Ica riszálja magát a zászlóskának, hát eltöri a derekát, mármint Icának, a zászlós úrnak pedig szétveri a pofáját még akkor is, ha ő a hős honvéd és címzetes ágyútoltelék és menjen a tisztecske a keleti frontra és háborgassa a muszkákat, ne az ő lánya körül csapkodja a bokáját. A zászlós úr elment, keresztanyám törölgette a szemét, Ica pedig hátracsapta a szép fekete hajfüggönyét, hűségesen várta a tót legényt. Ha szép a flaska, könnyen tanálni bele gyugót, mondta Szalva nagymama és ettől kezdve szó sem esett a zászlós úrról. Elég volt a saját gondunk, biztosan gond volt, mert már én is elfogtam a gyerek eszemmel. Egy napon a padlás lépcsőjén üldögéltem, mert onnan jól láttam a Fő-utca jó részét, így vettem észre, hogy katonák jönnek a kaszárnya felől, a nagy állomás felé. Kiabáltam is: nagymama, masíroznak a bakák! Szaladt az egész pereputty, nagyanyám, keresztanyám, Rudi nagybácsikám, aki éppen eltávozáson volt a kerékpárosoktól, ahol szakaszvezetői rangban szolgált. Engem leparancsoltak a deszka lépcsőről, Rudi bátyám jól nyakonvágott és a számba rágta, hogy azok nem bakák, hanem a haza dicső honvédjei. A keresztapám, akit már akkor lekommunistáztak, megjegyezte a bajsza alatt: Dicső ágyútoltelékek, a lovas tengerész ajándéka a Führernek, hogy a nyavola törje ki.

Sokáig nem szólt a házban senki. Nagyapám is behívót kapott, a Kárpátokba kellett neki menni, azt mondta vigyázni kell a rendre a piszkos rutének között. Odavitték a legidősebb bácsikámat, Szalva Pált is, hogy, hogy nem nagyapa keze alá került, mert Pali bátyámnak nem volt sarzsija, a nagyapám pedig főtörzsőrmesteri rangon szerelt le az első háború után. Nem szólt minálunk senki, csak sírdogáltak, vártak, rongyosra markolásták a tábori postai lapot. Józsi bátyám, mármint Szalva Puci hozta a híreket, egyebek között azt a hírt is, hogy a zsidók hazaárulók, hogy a zsidókat ütni-vágni kell, hogy az is gazember és kötélrevaló, aki

zsidóval barátkozik. Én bolond, buta gyerek erre megkérdeztem Puci bátyámat, hogy most már a Schiffer Ernőt is utálni kell? Most már a Schiffer Ernő apja, meg anyja is hazaárulók és csak tettették a jószágot, amikor enivalót küldtek? (Néha tréflire sikeredett a sólet.)

Egyszer majd megérted, Ferko, mondta Pucibácsi és másnap reggel ő is elment katonának, csak három év múlva jött haza, de ő legalább hazajött, nem úgy, mint édesapám, aki szintén nem magától ment, hanem vitték és máig sem tudom, hogy Fritz, vagy Szergej verte agyon „Valahol Oroszországban...” Nem akarok időben nagyot ugrani, de azt mindenképpen meg kell említenem, hogy a nagy zsidózás minket, gyerekeket is rendesen kiforgatott a jóneveltségből. A nyílvevőket most már Icig, vagy Mojse ülepébe lőttük, képen lőttük fúvócsővel az öreg Schlézingert, napokig kötés volt a szemén. Az élet azonban tele volt furcsa ellentmondásokkal. Amikor gettóba zárták a tarjáni zsidókat, akkor nagymama velem küldött enivalót Schifferéknek, Kelleréknek, Sonenschein úrnak, a rőfösnek. Akkor ez izgalmas kalandnak tűnt az én számomra, csak sokkal később tudtam meg, hogy mindennek mennyire véres, kegyetlen folytatása lett.